

TIMBRO

OCH DEN LJUSNANDE ÅLDERDOM ÄR VÅR?

– EN RAPPORT FRÅN TIMBRO

NATANAEL KVIDAL

SEPTEMBER 2021

OM FÖRFATTAREN

Natanael Kvidal är masterstudent i nationalekonomi på Handelshögskolan i Göteborg. Han är ledamot i förbundsstyrelsen för Kristdemokratiska Ungdomsförbundet (KDU).

INLEDNING – KRAV PÅ PRIVATISERINGSSTOPP FRÅN HÖGSTA NIVÅ

”Svensk välfärd ska åter bli vårt lands starka stolthet”, fastslog Stefan Löfven (S) under riksdagens första partiledardebatt för 2021, efter att han talat om äldreomsorgens och sjukvårdens påfrestningar under pandemin. Statsministerns förslag på åtgärder för hur Sverige ska säkerställa en god välfärd – som han dessutom hoppades att de övriga partiledarna skulle stötta – är talande för socialdemokraternas samhällsanalys.

Dels anses skattesänkningar vara ett stort problem, vilket föranledde statsministerns förslag om att ingen kommun borde sänka skatten under pandemin. Dels föreslog Löfven att kommunerna skulle ”stoppa privatiseringar av äldreomsorgen under [pandemi]krisen”.

Statsministern fick dock inte särskilt mycket stöd för sitt utspel. I frågan om att stoppa privatiseringar av äldreomsorgen replikerade Ulf Kristersson (M) genom att svara ”Allra sist noterar jag att statsministern nu vill stoppa och förbjuda privata äldreboenden”, och vidare att ”Då föreslår jag att han ringer till Uppsala först”. Samtidigt

byggde nämligen företaget Attendo över hundra äldreboendelägenheter i S-styrda Uppsala.¹

Statsministerns utspel visar på en ryggmärksreaktion hos socialdemokrater: att privat drift utgör det största hotet mot en välfungerande välfärd. Ibland har utfallen mot privata utförare varit närmast obegripliga. Ett tydligt exempel på detta var när utrikesminister Ann Linde i tysk tv påstod – helt utan stöd – att Sveriges höga dödlighet från covid-19 förklaras av landets privata äldreboenden.² Att regeringen uppvisar en sådan attityd påverkar såklart i vilken utsträckning privata aktörer vågar satsa på att vara en del av svensk äldreomsorg i framtiden.³

Den här rapporten kommer dels att undersöka konsekvenserna av en sådan företagsfientlig politik. Rapporten kommer även att titta på hur antalet äldreboenden skulle kunna öka för att motverka den nuvarande bristen på boendeplatser i äldreomsorgen.

1 Sveriges Riksdag (2020-01-13). *Partiledardebatt*.

2 Kvidal, Natanael (2021-07-27). *Smutskastningen av privata äldreboenden saknar grund*. Smedjan.

3 Smedjanpodden (2021-06-16). *163: Så kan privatiseringar göra välfärden bättre*. Klas Tikkanen, operativ chef på Nordic Capital, förklarar varför de slutat investera i Sverige efter vinstdebatten och Reepalu-utredningen.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING – KRAV PÅ PRIVATISERINGSSTOPP FRÅN HÖGSTA NIVÅ	3
En äldreboom.....	5
Rapportens syfte.....	5
RESULTAT – FRAMTIDSSCENARIER FÖR SVERIGES ÄLDREBOENDEN	6
Uppdatering och komplettering av Finansdepartementets prognos om äldreboenden	6
Framtidsscenario I – Bristen på äldreboenden utifrån nuvarande byggtakt.....	6
Framtidsscenario II – Konsekvenserna av ett privatiseringsstopp	6
FORSKNING OM PRIVATA ÄLDREBOENDEN I SVERIGE	9
HUR VI FÅR FLER PRIVATA ÄLDREBOENDEN	10
IVO.....	12
Myter och en orättvis mediebild	15
SLUTSATSER OCH FRAMTIDENS ÅLDRANDE	17
REFERENSLISTA.....	18
APPENDIX.....	19
Gamla och uppdaterade antaganden.....	19

EN ÄLDREBOOM

Denna rapport baseras till stor del på en promemoria från Finansdepartementet år 2018. Bakgrunden till PM:et var att finansminister Magdalena Andersson (S) hade efterfrågat en ”översiktlig genomgång av de utmaningar som den framtida demografiska utvecklingen innebär för de kommunfinansierade verksamheterna”. PM:et blev således en genomgång av det framtida behovet av demografiskt betingade investeringar i välfärden.⁴

Genom att använda sig av befolkningskvoter – specifikt hur många inom åldersgrupperna 65–74 år och 80+ som befinner sig på särskilt boende, samt hur många äldreboenden som fanns i det befintliga beståndet när PM:et skrevs – lyckades Finansdepartementet få fram ett uppskattat behov av hur många äldreboenden som kommer att saknas år 2026 för att möta de demografiska behoven. Finansdepartementet fann att det kommer att behöva byggas 700 nya äldreboenden till 2026.

Ett år senare höll Magdalena Andersson en presskonferens⁵ där hon konstaterade att:

Antalet personer som är 80+ kommer att öka med 36 procent till år 2026, vilket motsvarar en ökning med cirka 200 000 individer.

55 procent av den totala sysselsättningstillväxten till år 2026 skulle behöva gå till välfärden för att möta de ökade behoven, inte minst vård och omsorg av äldre. För äldreomsorgen motsvarar detta ett tillskott på 48 000 personer. Det innebär att majoriteten av de som går ut i arbetslivet skulle behöva rekryteras till välfärden, vilket kan jämföras med ett historiskt snitt år 2000–2018, då cirka 25 procent av sysselsättningstillväxten gick till välfärdssektorn.

560 nya äldreboenden behöver byggas fram till år 2026. Behovet av äldreboenden hade sannolikt blivit mindre (jämfört med uppskattningen från år 2018) med hänsyn till att beståndet av äldreboenden förändrats samt att SCB presenterat nya befolkningsprognoser.⁶ Återigen rörde det sig dock fortfarande om *behov*, inte brist utifrån den dåvarande *byggtakten*.

Därmed är frågan: Hur många äldreboenden har kommun-Sverige byggt och – utifrån dagens bestånd och befolkningsprognoser – hur stor uppskattas bristen på äldreboenden att bli 2026 respektive 2030?

RAPPORTENS SYFTE

I denna rapport kommer vi att uppdatera Finansdepartementets behovsprognos av äldreboenden. Vi kommer också att lägga till nya antaganden som visar hur långt kommunerna har kommit utifrån nuvarande byggtakt. Denna rapport kommer även att undersöka konsekvenserna av ett privatiseringsstopp, så som det Stefan Löfven föreslog.

Resultaten visar att den nuvarande byggtakten är för låg för att råda bot på äldreboendebristen. Ett privatiseringsstopp skulle göra situationen ännu värre. Sverige behöver fler, inte färre, privata äldreboenden. Därför föreslår vi att vissa hinder för privata aktörer tas bort, samt ger förslag på vägar framåt för att öka byggandet.

⁴ Finansdepartementet Promemoria 0.5 0.4 (2018). *Demografi, välfärd och kommunala investeringar*.

⁵ Regeringskansliet (2019-07-08). *Magdalena Anderssons presentationsbilder från pressträff om Finansdepartementets nya analys av välfärdens behov närmaste två mandatperioderna*.

⁶ Att beståndet av äldreboenden förändrades så pass snabbt beror, eventuellt, även på ett investeringsstöd för äldrebostäder som lanserades, som föranledde att 115 äldreboenden färdigställdes på två år.

RESULTAT – FRAMTIDSSCENARIER FÖR SVERIGES ÄLDREBOENDEN

Som tidigare nämnts presenterade Finansdepartementet år 2018 en prognos där bristen på äldreboenden uppskattades till 700 stycken år 2026. Året därpå uppdaterade finansministern prognosen till en brist på 560 äldreboenden, vilket i det fallet skulle innebära att ett nytt boende behöver öppnas var fjärde dag fram till 2026 för att säkerställa behovet.

UPPDATERING OCH KOMPLETTERING AV FINANSDEPARTEMENTETS PROGNOSEN OM ÄLDREBOENDEN

Tack vare nya befolkningsprognoser från SCB kan vi uppdatera Finansdepartementets prognos med nya siffror för att se hur långt kommun-Sverige har kommit för att möta behovet av äldreboenden. Här kan vi även ta hänsyn till den planerade genomsnittliga byggtakten år 2020–2022. Vi räknar alltså inte bara på det demografiskt betingade behovet av äldreboenden, vilket Finansdepartementet gjorde, utan även på hur långt kommunerna har kommit för att uppfylla behovet. Det är dessutom möjligt att visa på konsekvenserna av ett privatiseringsstopp. Vår analys kommer att fokusera på hur stort behovet kommer att vara år 2026 respektive 2030 utifrån nuvarande byggtakt.

Innan vi gör dessa beräkningar ska vi dock uppdatera några antaganden för att göra prognosen mer sannolik. Samtliga uppdaterade och nya antaganden, inklusive källor för dessa, finns i Appendix. Som framgår i tabellerna i Appendix är det många antaganden som vi antingen uppdaterat eller lagt till inför vår nya prognos. Syftet med det är att prognosen – och de scenarier som vi kommer att måla upp – ska bli så träffsäkra som möjligt.

FRAMTIDSSCENARIO I – BRISTEN PÅ ÄLDREBOENDEN UTIFRÅN NUVARANDE BYGGTAKT

Låt oss börja med att uppskatta huruvida Sverige kommer att ha uppnått behovet av äldreboenden till år 2026 och år 2030. Resultatet återfinns i Diagram 1 nedan, där behovet synliggörs av avståndet mellan de svarta och röda linjerna.

Den röda linjen illustrerar byggproduktionen, vilket ges av den genomsnittliga byggtakten. Den svarta linjen representerar behovet av äldreboendeplatser. Behovet har uppskattats med våra uppdaterade kvoter av hur många inom olika åldersgrupper som behöver bo på ett äldreboende, samt hur dessa befolkningsgrupper kommer att utvecklas.

Genom att ta det demografiska behovet och subtrahera vår nuvarande byggtakt, där vi även tar hänsyn till att en del gamla boenden behöver avvecklas, finner vi att det kommer att fattas 289 äldreboenden år 2026. Fortsätter vi i samma byggtakt fram till 2030 – samt att en oförändrad andel i varje befolkningsgrupp behöver plats på äldreboende – så kommer det att saknas 418 äldreboenden.

Den övergripande slutsatsen är därför att den tidigare kända bristen på äldreboenden kommer att kvarstå. Detta trots att den nuvarande byggtakten är högre än tidigare,⁷ samt att vi antar att färre äldre per åldersgrupp kommer att behöva bo på ett äldreboende än vad Finansdepartementet gjorde i sitt Promemoria 2018 (se Appendix).

FRAMTIDSSCENARIO II – KONSEKVENSERNA AV ETT PRIVATISERINGSSTOPP

Tidigare i den här rapporten har vi nämnt statsministerns idé om ett privatiseringsstopp under pandemin. Även om ett fullskaligt sådant stopp

⁷ Se exempelvis Rubensson, Jöran (2020-01-08). Lavinartad ökning av 80-plussare – nu behövs fler äldreboenden. *GP Debatt*. Där nämns en klart lägre siffra.

inom äldreomsorgen ter sig osannolikt givet nuvarande mandatfördelning i riksdagen vill vi ändå illustrera konsekvenserna av en sådan politik om den faktiskt genomfördes. Ett privatiseringsstopp skulle i praktiken innebära att privata aktörer förbjuds från att etablera sig och bygga nya äldreboenden.⁸

Med hänsyn till att privata utförare står för 40 procent av nyproduktionen av äldreboenden, samt att privata utförare har något fler platser per äldreboende än kommunala, så kan vi göra ett scenario som illustrerar vad som kommer att ske med bristen på äldreboenden vid ett privatiseringsstopp. I detta scenario antar vi även att en

lika stor andel boenden behöver avvecklas som vid framtidsscenario I. Resultaten återfinns i samma diagram som tidigare, det vill säga Diagram I, där bristen synliggörs av avståndet mellan den blå och den svarta linjen. Den blå linjen representerar byggtakt vid ett privatiseringsstopp.

Diagram 1 fastslår att vid ett privatiseringsstopp kommer bristen på äldreboenden att vara 400 år 2026. År 2030 så kommer bristen i sin tur att uppgå till 618 äldreboenden. Resultatet illustrerar således tydligt hur den redan omfattande bristen på äldreboenden förvärras påtagligt vid ett privatiseringsstopp.

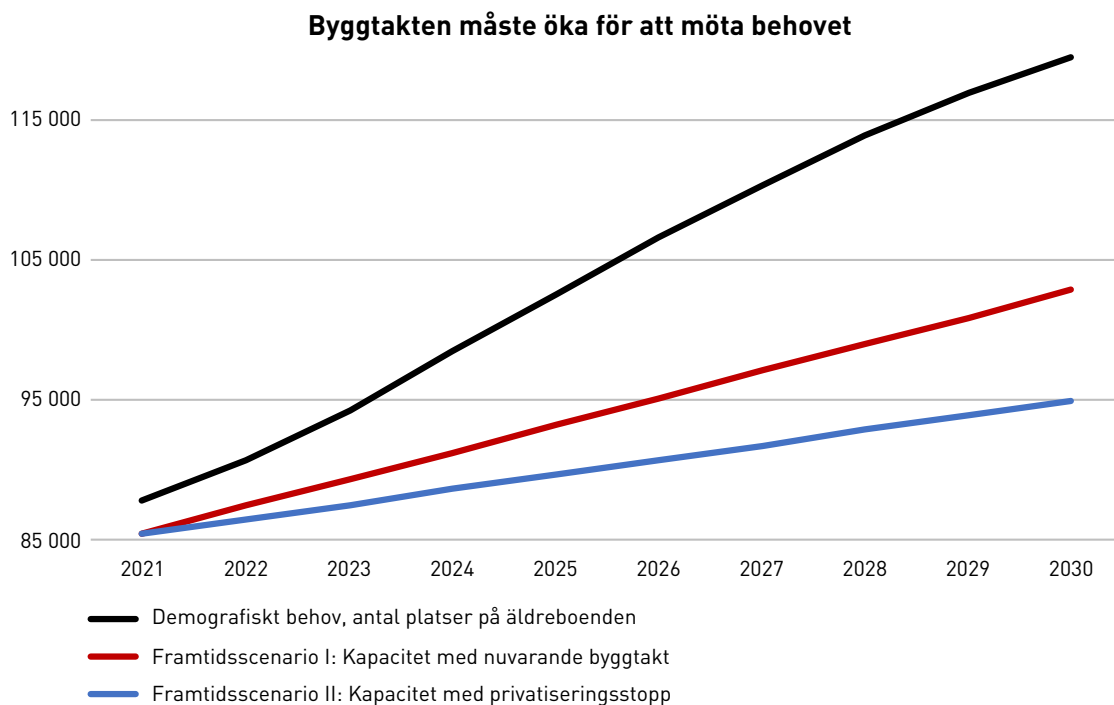

Diagram 1. Y-axeln visar kapacitet, vilket i detta fall motsvarar antalet personer på äldreboenden i Sverige. Pilarna, som visar avstånd mellan behov och kapacitet, är ett sätt att visa på äldreboendebristen vid år 2026 respektive 2030. Vi antar att i genomsnitt 40 äldre får plats på varje äldreboende. Förklaring till uträkning och källor återfinns i Appendix.

Sammanfattning av resultat

Nedan finns en sammanfattning av resultaten från framtidsscenario I och II. Notera att vi även tar hänsyn till en genomsnittlig byggtakt på 69 boenden per år, medan Finansdepartementet bara räknade på behovet av äldreboenden. Finansdepartementet har alltså endast räknat på hur mycket som

behöver byggas givet befolkningsutvecklingen, inte hur mycket som faktiskt byggs varje år. Det är tydligt att kommun-Sverige inte på långa vägar lyckats att anpassa byggtakten efter behovet, trots att den kommande äldreboomen har varit känd sedan länge.

⁸ Sveriges Riksdag (2020-01-13). Partiledardebatt.

Tabell I: Jämförelse mellan Finansdepartementet och Framtidsscenario I & II

Prognos genomförd av	Brist på antal äldreboenden år 2026	Brist på antal äldreboenden år 2030
Finansdepartementet* år 2018	700	Saknar uppgift
Finansdepartementet* år 2019	560	Saknar uppgift
Timbro 2021 – vid nuvarande byggtakt	289	418
Timbro 2021 – vid nuvarande byggtakt och ett privatiseringsstopp	400	618

*Finansdepartementet räknar enbart på investeringsbehov av äldreboenden och tar därför inte hänsyn till byggtakt.

För att konkretisera resultatet – och ge ett annat perspektiv – har vi ersatt resultatet för *antal äldreboenden* till *antal personer* i Tabell II nedan. Tabellen visar således hur många personer som kommer att sakna plats på äldreboende utifrån vad vi har räknat ut ovan vid framtidsscenario I och II. Grunden till tabellen är densamma som tidigare,

det vill säga vår uträkning över antalet personer som förväntas behöva bo på särskilt boende i framtiden baserat på hur många i de olika åldersgrupperna som kommer att leva i Sverige 2026 respektive 2030. Detta behov jämförs med kapaciteten – hur många personer som i sin tur får plats på ett äldreboende – utifrån nuvarande byggtakt.

Tabell II: Antal personer som saknar plats på äldreboende vid Framtidsscenario I & II

Antal personer som saknar äldreboende	Framtidsscenario I: Brist med nuvarande byggtakt (inget privatiseringsstopp)	Framtidsscenario II: Brist med nuvarande byggtakt och privatiseringsstopp
Brist år 2026	11 460 personer	15 870 personer
Brist år 2030	16 580 personer	24 520 personer

Beräkningarna ovan baseras på en byggtakt på 69 äldreboenden per år och i genomsnitt 40 platser per äldreboende.

Hur hög skulle byggtakten behöva vara?

Detta resultat innebär att det skulle behöva öppnas två nya äldreboenden i veckan från januari 2022 till december 2026, och fortsättningsvis till december 2030. Samtidigt kommer flera boenden att behöva avvecklas. Tar vi hänsyn till att lika många äldreboenden hade behövt avvecklas som vid "vanlig produktionstakt" (se antagande i Appendix) blir behovet av äldreboenden ännu högre. Vår uppdaterade prognos visar att med nuvarande avvecklingstakt behöver det öppnas tre äldreboenden i veckan för att möta behovet.

Ett annat sätt att se på byggtakten är att uppskatta hur många äldreboenden som behöver byggas per år. Den nuvarande genomsnittliga byggtakten är 69 boenden per år. Enligt våra beräkningar skulle det behöva byggas 106 äldreboenden per år fram tills 2026 för att möta behovet, givet att inget i beståndet avvecklas. Dagens byggtakt är med andra ord alldeles för låg.

FORSKNING OM PRIVATA ÄLDREBOENDEN I SVERIGE

I boken *Privatizing Welfare Services – Lessons From The Swedish Experiment* (2021) skriver forskarna Mårten Blix och Henrik Jordahl om privatiseringen av de svenska välfärdstjänsterna och deras för- och nackdelar. Författarna inkluderar även ett avsnitt där de gör en forskningsöversikt över vad vi egentligen känner till om privatiseringen av äldreomsorgen (äldreboende och hemtjänst). Vi har sammanfattat ett axplock av denna forskningsöversikt i faktaruta I nedan.⁹

Faktaruta I: vad vi känner till om privata äldreboenden

Privata äldreboendens inträde i äldreboendesektorn minskade dödligheten med 1,6 procent och kostnaderna med 1,7 procent.¹⁰

Privata äldreboenden presterar överlag bättre på parametrar som mäter processkvalitet (exempelvis rutiner och arbetssätt i verksamheten), medan kommunala äldreboenden överlag presterar bättre på parametrar som mäter strukturell kvalitet (exempelvis bemanning och utbildningsnivå hos personalen). Kommunala boenden presterar endast bättre än privata utförare i samma kommun på en av fem kvalitetsparametrar (bemanning av sjuksköterskor).¹¹

Varken på äldreboenden eller inom hemtjänsten återfinns någon skillnad i brukarnöjdhet, det vill säga där de äldre själva får bedöma kvaliteten, beroende på om utföraren är kommunal eller privat.¹²

Det återfinns i stort sett ingen skillnad i kvalitet mellan privata äldreboenden beroende på graden av lönsamhet hos företaget som driver äldreboendet. I de fall där det återfinns en statistiskt signifikant skillnad i kvalitet är resultatet nästan alltid till förmån för företagen med högre vinst.¹³

Det återfinns ingen skillnad i kvalitet mellan vinstdrivande och icke-vinstdrivande äldreboenden. Detsamma gäller oavsett om de drivs av riskkapitalbolag eller någon annan form av vinstdrivande aktör.¹⁴

Ovanstående fakta går emot den bild av privat äldreomsorg som målats upp av socialdemokratiska ministrar, medier och i vissa fall även av borgerliga kommunpolitiker.¹⁵ Äldreboenden i Sverige utvärderas utifrån flera kvalitetsparametrar, varav privata utförare presterar bättre än kommunala på de flesta av dem.¹⁶ Detta har bekräftats av Socialstyrelsens Öppna Jämförelser, som visar att privata äldreboenden presterar bättre på 18 av 20 jämförbara kvalitetsparametrar.^{17 18}

9 För en mer detaljerad beskrivning, läs Blix, Mårten & Jordahl, Henrik. (2021: 107-116). *Privatizing Welfare Services – Lessons from the Swedish Experiment*. Oxford University Press.

10 Bergman, Mats. Johnsson, Per. Giancarlo, Spagnolo. (2016). "Privatization and Quality: Evidence from Elderly Care in Sweden." *Journal of Health Economics* 49: 109-119.

11 Broms, Rasmus. Dahlström, Rasmus. Nistotskaya, Marina. (2018). "Marketization and the Quality of Residential Elderly Care in Sweden." *The Quality of Government Institute, University of Gothenburg*. Working paper No. 2018:7.

12 Socialstyrelsen (2012). *Kommunal eller enskild regi, spelar det någon roll? – En jämförelse av utförare av vård och omsorg om äldre*.

13 Jordahl, Henrik & Sundén, David (2016). *Vinstbegränsning i välfärden – Om Välfärdsutredningens utgångspunkter och de samhällsekonomiska konsekvenserna av att begränsa välfärdsföretagens vinster*. Svenskt Näringsliv.

14 Winbland, Ulrica. Blomqvist, Paula. Karlsson, Andreas. (2017). "Do Public Nursing Home Care Providers Deliver Higher Quality than Private Providers? Evidence from Swedens". *BMC Health Services Research* 17 (487).

15 Örtengren, Emanuel (2021). *Privatiseringarna har gjort välfärden bättre*. Smedjan.

16 Blix, Mårten & Jordahl, Henrik. (2021: 194). *Privatizing Welfare Services – Lessons from the Swedish Experiment*. Oxford University Press.

17 Vårdföretagarna (2020). *Privat Vårdfakta 2020 – Fakta och statistik om den privat drivna vård och omsorgsbranschen*.

18 Socialstyrelsen (2020) rådata, se referenslista.

HUR VI FÅR FLER PRIVATA ÄLDREBOENDEN

Privata aktörer behövs i välfärden, inte minst i äldreomsorgen. De behöver ha goda och långsiktiga villkor för att kunna leverera högkvalitativ vård och omsorg för äldre.

Utifrån ovanstående behovsprognos är det tydligt att det inte går att möta behovet av äldreboendeplatser med nuvarande byggtakt, och att det blir i princip omöjligt utan privata utförare. Vi vill också peka ut lösningar och vägar framåt, som kan öka byggandet av äldreboenden och tillfredsställa behovet av trygg äldreomsorg.

Vi har identifierat hinder som står i vägen för ännu fler privata äldreboenden:

- Politisk osäkerhet från såväl företagens som kommunernas sida
- Inspektionen för vård och omsorgs (IVO) omständliga tillståndsprocesser
- En negativ mediebild av privata äldreboenden

Minska företagens osäkerhet

Som tidigare nämnts så är talet om privatiseringsstopp från statsministern ännu ett i en lång rad utfall mot privata aktörer i äldreomsorgen, som tillsammans med andra politiska signaler försvårar situationen för privata utförare. Trots hot om etableringsstopp, vinstbegränsningar och liknande från riksnivå finns de mest påtagliga hindren på kommunal nivå. Kommunpolitikernas uppfattning om privata utförarens verksamhet skiljer sig ofta från deras representanter på riksplanel. Bland annat är socialdemokrater på kommunal nivå mer positiva till privata utförare än vad partiet kan uppfattas vara på riksnivå. Det finns samtidigt exempel på moderata kommunpolitiker som blivit starka motståndare till privata äldreboenden.¹⁹

Att bygga ett äldreboende är en stor investering. Ett medelstort äldreboende medför, enligt

beräkningar, en investering på runt 100 miljoner kronor och en årlig kostnad på mellan fem och sex miljoner kronor. Inträdeshindren i branschen är därmed höga jämfört med exempelvis hemtjänst. Dyr byggnadskostnad i kombination med de hårda krav som Inspektionen för vård och omsorg (IVO) ställer, gör att aktörer som är ute efter kortsiktig vinstmaximering är ovanliga.²⁰ Det gäller även om det bara är fråga om att ansvara för driften av ett boende där kommunen äger byggnaden. Ett dåligt rykte kan vara förödande för en privat aktörs verksamhet.

Privata utförare måste ta höjd för den lokala riskbilden. Till exempel kan den politiska majoriteten inom en kommun besluta att lägga ner privata verksamheter. Det är således inte omöjligt att ett färdigbyggt äldreboende står tomt, trots att det är brist på platser i kommunen.

Konsekvensen blir att privata utförare endast vågar investera i kommuner där risken att stängas ner är låg, åtminstone när det gäller att bygga äldreboenden. Skillnaderna mellan olika kommuners inställning till privata äldreboenden bidrar till att färre äldreboenden byggs totalt. En del företag har dock märkt en ökad pragmatism hos kommunpolitiker under senare tid, vilket sannolikt beror på att politiker – från vänster till höger – ser värdet av privata äldreboenden.

Det är ett gott tecken eftersom byggandet av äldreboenden är en tung investeringspost för många kommuner. Det är också sannolikt att en aktör som exempelvis bygger tjugo boenden varje år har större kompetens – och rimligtvis är mer kostnadseffektiva – än en liten kommun som bygger ett äldreboende vart tjugonde år.

I de 22 kommuner som infört Lagen om valfrihet (LOV) för äldreboenden minskar risken att en privat utförare stängs ner av politiken.²¹ LOV utgår från att det inte ska råda någon priskonkurrens mellan de aktörer som utför vård och omsorg,

¹⁹ Örtengren, Emanuel (2021). *Privatiseringarna har gjort välfärden bättre*. Smedjan.

²⁰ Bergman, Mats & Jordahl, Henrik (2014: 96). *Goda år på ålderns höst? En ESO-rapport om konkurrens i äldreomsorg*.

²¹ Att stängas ner är i sig inget problem när det rör sig om en privat utförare som betar sig dåligt. Detta syftar på risken att stängas ner genom ett politiskt beslut som inte bottnar i kvaliteten hos utföraren.

utan att konkurrensen ska baseras på kvalitet. Detta skiljer sig från upphandlingar genom Lagen om offentlig upphandling (LOU), som innebär att uppdraget som regel går till den utförare som kan utföra det till lägsta pris. Genom LOV-system kan brukare i stället vända sig direkt till valfri utförare som kommunen har godkänt. Därmed ger LOV människor chansen att välja den utförare, kommunal eller privat, som passar denne bäst. Med LOV har individer dessutom större möjlighet att byta utförare om man är missnöjd.

Regionerna är skyldiga att tillämpa LOV inom primärvården, men kommunerna är inte skyldiga att införa LOV för äldreboenden. 2020 hade 169 kommuner infört LOV för olika verksamhetsområden. De senaste åren är särskilt boende det verksamhetsområde där flest kommuner valt att införa LOV.²² LOV minskar osäkerheten för företag, eftersom det signalerar att kommunen vill öka etableringen av privata aktörer.

LOV för särskilt boende är en reform som således gör att privata aktörer vågar etablera sig i större utsträckning. Timbro ser mycket positivt på valfrihet och privata aktörers roll i äldreomsorgen. Därför anser vi:

- Att fler kommuner bör införa LOV för särskilt boende för äldre.

Med ovanstående sagt, bör man vara medveten om att LOV fortfarande är en ung reform med flera utmaningar. Sveriges kommuner ser dessutom olika ut. I en del kommuner, exempelvis i glesbygd, kan det vara svårt att attrahera privata utförare.

Värd företagarna har föreslagit att valfrihetssystem enligt LOV ska kunna kompletteras med att andra privata utförare upphandlas enligt LOU. Till exempel skulle en upphandling i en mindre tätbefolkad del av kommunen kunna göras enligt LOU. När det är motiverat skulle också ersättningen till utförare kunna variera för att stimulera till etablering på fler platser.²³ Vår uppfattning är

att fler kommuner än i dag skulle kunna införa LOV för särskilt boende, men att dagens något snäva ramar inte passar samtliga kommuner.

Minska kommunernas osäkerhet

Givetvis finns det osäkerhet från kommunernas sida, som inte enbart förklaras av ideologi eller en uppfattning om att ”kommunen gör det bäst själv”. Många kommuner upplever en oro över att den privata utföraren ska gå i konkurs, vilket en kommun inte kan göra.²⁴ Om så sker hamnar det lagstadgade ansvaret för de som bor på den privata utförarens äldreboende på kommunen. Oron är visserligen berättigad, men man bör vara tydlig med att det oss veterligen aldrig har hänt ett en privat utförare gått i konkurs och lämnat sköra äldre vind för våg. Inom friskolebranschen har dock konkurser orsakat problem för elever, vilket ledde till att förre utbildningsminister Jan Björklund (L) föreslog att friskoleföretag skulle betala ett slags försäkringspremie.²⁵

En sådan försäkringspremie skulle kunna införas också för äldreboenden. Företag skulle då kunna betala in till en särskild fond för ändamålet – inte bara direkt till kommunens budget. En annan idé som lyfts är att kommunen bör få ta över hela verksamheten av äldreboendet (inklusive fastigheten) vid en privat aktörs konkurs.

Dessa förslag ter sig dock alltför drastiska med hänsyn till att det aldrig hänt att äldre stått utan boende efter att en privat utförare gått i konkurs. Därför föreslår vi en mjukare väg framåt. Kommunerna har i dag relativt stor frihet att utforma sina så kallade förfrågningsunderlag, vilka används när en privat aktör önskar gå in på en kommuns äldreboendemarknad. Förfrågningsunderlagen skiljer sig dock mycket åt mellan kommuner och beroende på om kommunen använder sig av LOV eller LOU. Om kommunen vill ska det finnas möjlighet att kräva en deposition från den privata utföraren. Vid en potentiell konkurs behåller kommunen pengarna, medan aktören i sin tur

22 SKR (2020). *Valfrihetssystem i kommuner, beslutsläget 2020*.

23 Värd företagarna (2019). *10 år med LOV – En historisk reform i behov av förnyelse*.

24 Till skillnad från ett företag så kan en kommun inte gå i konkurs. Det finns dock exempel på kommunföreträdare som, i rent hyperboliskt syfte, pratat om att en kommun bör placeras i konkurs, där det kändaste exemplet kanske är kommunchefen i Filipstad.

25 SVT (2013-07-05). *Regeringen enig om friskolegaranti*.

får tillbaka *hela* depositionen när denne väljer att sälja sin verksamhet eller lämna över driften till en annan aktör.

Det är alltså redan i dag möjligt för en kommun att kräva att endast privata utförare med stabil ekonomi etablerar sig. Vår slutsats blir därmed:

Att kommunen ställer krav i sitt förfrågningsunderlag som minskar risken att de tar in en aktör som går i konkurs.

IVO

Privata utförare möter ofta flera problem som är kopplade till Inspektionen för vård och omsorg (IVO). IVO är den myndighet som ägnar sig åt tillsyn och kontroll över hälso- och sjukvård samt socialtjänst. Nedan återfinns ett urval av vanligt återkommande problem samt förslag på vägar framåt. Värt att nämna är dock att myndigheten i högsta grad är aktiv i att föreslå åtgärder på de problem som privata utförare pekat på.²⁶

IVO:s långa handläggningstider försvårar

IVO:s tillstånds- och handläggningstider kan vara väldigt långa, ibland närmare ett år. Det finns skäl att tro att detta problem uppstod i samband med att bestämmelserna om tillståndsplikt ändrades i april 2018. Tidigare när ett privat företag byggde ett nytt boende behövde de ha tillstånd från IVO. Reglerna ändrades dock till att även kräva detta för att driva ett boende på entreprenad i enlighet med LOU.²⁷ I faktaruta II beskrivs hur detta, i kombination med långa tillstånds- och handläggningstider, har blivit ett problem.

I grund och botten består problematiken i att en privat utförare behöver ett godkännande från IVO efter att denne vunnit en upphandling, så kallad *tillståndsplikt*. IVO kan dock dröja upp till ett år med att ge tillståndet. Det är därför möjligt (som faktaruta II nedan illustrerar) att en kommun redan tecknat avtal med en aktör som ska ta över driften av ett boende, men att IVO:s handläggningstider drar ut på tiden. Då går avtalet mellan kommunen och utföraren inte att efterleva eftersom den privata utföraren inte får börja sin verksamhet. Kommunen blir således tvungen att fortsätta driva boendet i väntan på IVO:s beslut, trots att det redan finns ett avtal med en privat utförare som ska ta över.

Lösningen på dessa typer av situationer är att:

- IVO:s handläggningstider behöver kortas
- Om IVO hamnar i ett läge där handläggningstiderna riskerar att bli långa så bör de använda sig av ett förturssystem för att hantera mer brådskande ärenden. I dag är ett förturssystem inte möjligt med hänsyn till att IVO är en statlig myndighet som ska följa en likabehandlingsprincip

IVO:s konstruktion bygger på en rad lagar och förordningar.²⁸ Regeringen skulle dock genom regleringsbrevet kunna göra det möjligt för IVO att införa ett förturssystem och därmed förebygga alltför långa handläggningstider.

26 Se exempelvis IVO:s förslag på åtgärder efter deras delårsrapport om avgifter. Inspektion för Vård och Omsorg (2020-05): *Analys av regelverket för tillståndsprövning – Delrapport om avgifter*.

27 Vårdföretagarna. *Viktigt angående tillståndsplikten för SoL-verksamhet på entreprenad*.

28 IVO (2021). *Regelverk*.

Faktaruta II: Ett exempel på problem med IVO:s långa handläggningstider

Låt oss säga att en privat utförare driver ett boende på entreprenad, men att avtalstiden för att driva boendet går ut. Då genomför kommunen en ny upphandling. Upphandlingen vinnas av en annan privat utförare, som får driva kommunens boende i några år framåt.

Vid en sådan situation, som för övrigt inte är alltför ovanlig, så ska det finnas tid för både den gamla utföraren att avveckla sin verksamhet och för den nya utföraren att börja driva äldreboendet. Detta kallas för en verksamhetsövergång, och pågår upp till sex månader.

IVO kräver tillståndsplikt från den nya utföraren, som ska ta över driften av verksamheten. IVO kan dock inte begära tillståndsplikt förrän den nya utföraren har vunnit upphandlingen. Om IVO:s handläggningstider är för långa – åtminstone längre än verksamhetsövergången på sex månader – kommer den nya utföraren inte att få börja driva kommunens äldreboende trots att de redan vunnit upphandlingen. Om den nya utföraren ändå skulle börja driva boendet så bryter de mot IVO:s tillståndsbestämmelser, där IVO i så fall kan polisanmäla den nya utföraren (!).

Om kommunen i stället skulle försöka förmå den gamla utföraren att fortsätta en längre tid så bryter kommunen mot lagen eftersom en så kallad direktupphandling av sådan typ i regel är olaglig enligt Lagen om offentlig upphandling (LOU).

Lösningen blir ofta att kommunen själv får gå in och driva boendet under en övergångsperiod. Allt på grund av IVO:s långa handläggningstider.

Notera att personalen på boendet ifråga ofta är densamma, där de på kort tid har kastats mellan tre arbetsgivare: den gamla utföraren, kommunen och den nya utföraren.

Fördel för kommunerna – endast privata utförare omfattas av tillståndsplikt

Varje privat aktör som önskar driva ett privat äldreboende behöver tillstånd från IVO.

Att tillståndsplikt krävs är i sig inget problem. Problemet är dock att kommunala utförare *inte* omfattas av kraven på tillstånd. Eftersom endast privata aktörer omfattas av tillståndsplikt från IVO så kan en kommun exempelvis driva ett äldreboende i lokaler som inte skulle bli godkända av IVO. Om kommunen däremot skulle vilja låta en privat utförare ta över driften kommer denna pri-

vata utförare att nekats tillstånd av IVO på grund av att lokalerna inte håller måttet. Det som alltså är godkänd kommunal verksamhet är inte tillräckligt bra för en privat utförare.

Att endast privata utförare behöver tillstånd är ett tydligt exempel på snedvriden konkurrens. De äldre är de stora förlorarna – det förekommer att äldre lever icke-ändamålsenliga bostäder, enbart för att de drivs av en kommun.

Lösningen här vore:

- Att även kommunala boenden omfattas av tillståndsplikt från IVO.

Ett exempel på varför reformen är viktig illustreras av det kommunala äldreboendet Djurgården i Eskilstuna. Efter att äldreboendet drabbades mycket hårt av covid-19 år 2020 genomfördes en intern utredning. Utredningen visade på flera brister på äldreboendet, bland annat att lokalerna var gamla och rummen var små. De äldre delade toalett, vilket misstänks ha ökat smittspridningen och därmed de många dödsfallen från covid-19.²⁹ Värt att nämna är att Djurgården bedömdes vara i dåligt skick redan år 2014, där kommunen till och med presenterade en rapport som föreslog att äldreboendet skulle läggas ner. Samtliga partier gav stöd till förslaget om nedläggning, men boendet blev kvar.³⁰

Situationen i Eskilstuna är på många sätt extrem. Kommunal verksamhet är dessutom, som all annan verksamhet, ofullkomlig. Fel kan att begås. Likväl är detta en situation som går att undvika om även kommunala äldreboenden omfattas av tillståndsplikt. I ovan nämnda fall hade tillståndet sannolikt inte givits i det skick äldreboendet befann sig i.

Förslaget kan, eftersom det skulle kräva mer byråkrati, tyckas gå i motsatt riktning med vad rapporten nämnt ovan angående handläggningstider. Men reformen skulle samtidigt öka kvaliteten i hela äldreomsorgen, och behandla privata och kommunala aktörer jämbördigt, vilket är angeläget. IVO har publicerat en analys om hur delar av myndighetens verksamhet kan digitalise-

29 SVT (2020-06-29). *Många brister på boende i Eskilstuna under coronautbrottet: "Det var som en skräckfilm"*.

30 SVT (2020-06-30). *Ansvarige politikern: "Man kan säga att jag misslyckats"*.

ras.³¹ Vi tror att detta är ett steg i rätt riktning, eftersom en del av myndighetens manuella arbete kan effektiviseras med digitala hjälpmedel och således minska byråkratins resursbehov.

Avgifter för ändringar i tillstånd

Den 1 januari 2019 införde regeringen avgifter för att handlägga ansökningar om tillstånd hos IVO. Avgiften för att ansöka om ett tillstånd för att driva ett äldreboende är 30 000 kr. Om utföraren ska göra några förändringar för *samma* verksamhet – där de redan har tillstånd – krävs en ändringsansökan som kostar 21 000 kr.³² Ett exempel på en ändring är byte av verksamhetschef.³³

Det är bra att utförare granskas av IVO. Överlag rör det sig dock – i vår mening – om kostsamma handläggningsavgifter som i stället hade kunnat användas för brukarna och personalen. Därför föreslår vi:

- Att avgifterna för en ändringsansökan hos IVO tas bort.

Värt att nämna är att IVO själva hävdar att de ansökningar som kommer in är väl förberedda. Myndigheten ser samtidigt en risk för att företag med beviljat tillstånd inte utvecklar eller förändrar sin verksamhet med hänsyn till de kostnader som ändringsansökningarna medför. Därför föreslår även IVO att ändringsavgifterna tas bort.³⁴ Det enda som saknas är att regeringen faktiskt väljer att agera för att slopa avgifterna.

IVO hämmar innovation

Låt företagen pröva sig fram utanför IVO:s ramar

Många äldreboenden är i dag stöpta i samma form för att ta hänsyn till IVO:s föreskrifter. Eftersom risken är så pass stor att IVO väljer att inte ge en privat utförare tillståndsplikt om denne avviker för mycket från, har vi ett system som hämmar innovation och utveckling av framtidens äldreboenden.

Det är viktigt att arbeta med innovation inom äldreomsorgen. Arbetet inom vård och omsorg kan av förklarliga skäl inte automatiseras helt. Likväl kan välfärdsteknik minska rekryteringsbehovet något. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har tidigare bedömt att ett ökat användande av välfärdsteknik kan minska behovet av nyanställningar inom välfärden som helhet med 70 000 år 2026.³⁵

Låt oss ta ett vanligt exempel på när IVO motverkar tillämpningen av ny välfärdsteknik, nämligen nattkameror. På äldreboenden finns det krav på tillgång till personal dygnet runt, bland annat för att kunna sköta tillsyn av de äldre och hjälpa dem vid behov. Då är frågan: skulle denna tillsyn inte kunna ske via nattkameror eller sensorer, kanske till och med mer effektivt än i dag? Flera privata utförare har försökt införa nattkameror, men nekats av IVO med hänsyn till personalkravet. Enligt IVO är det inte tekniken i sig som motiverar ett nej, utan misstanke om att bemanningen dras ner så pass mycket att det blir en patientsäkerhetsfara. Som tidigare nämnts varken kan eller bör välfärdsteknik helt ersätta personal, däremot kan det minska personalbehovet betydligt under exempelvis nattetid.

Situationen illustrerar varför utvecklingen av svensk äldreomsorg hämmas. Det är inte konstigt att privata aktörer inte lever upp till sin potential att bidra till innovation eftersom deras handlingsutrymme kringskärs av snäva myndighetsföreskrifter. I det här fallet skulle lösningen kunna vara att IVO tillät användning av välfärdsteknik på försök i högre utsträckning än i dag. Välfärdsteknik bör kunna få agera som substitut för personal så länge som den privata utföraren exempelvis upprätthåller samma eller bättre svarstid på larm och liknande. Därför föreslår vi att IVO:

- Ska testa nya lösningar för framtidens äldreboende.

31 Inspektionen för Vård och Omsorg (2020-12). *Mot ett datadrivet arbetssätt*.

32 Institutionen för Vård och Omsorg (2021). Information från myndighetens hemsida. Ändringar i ett tillstånd.

33 Vårdföretagarna (2019-08-05). *Regeringen måste ta bort avgiften för ändringar i tillstånd*.

34 Institutionen för Vård och Omsorg (2020-05-29). *Analys av regelverket för tillståndsprövning – Delrapport om avgifter*.

35 Vårdföretagarna (2018). *Välfärdens verkliga utmaningar – Vårdföretagarnas valmanifest*.

Branschorganisationen Vårdföretagarna har drivit på för att regeringen ska möjliggöra för privata aktörer att utveckla och pröva nya, innovativa äldreboenden som inte är bundna till IVO:s tillståndskrav.³⁶ Detta skulle vara ett gott steg för innovation och utveckling, där privata utförare och kommuner lär av varandra. Även den statliga utredningen "Framtid i omsorgens tjänst" föreslog något liknande då de efterfrågade ett Nationellt centrum för utveckling av äldreomsorg med syfte att främja verksamhetsutveckling inom digitalisering och välfärdsteknik.³⁷

Möjliggör att IVO förhandsgodkänner äldreboenden

I dag byggs de flesta äldreboenden enligt samma mall eftersom IVO ger tillstånd först när boendet ifråga är färdigbyggt. Att vara innovativ och exempelvis prova en ny planlösning, riskerar att bli dyrt om utföraren får nej först när bygget är klart. Om IVO i stället skulle kunna godkänna boenden i ett tidigare skede, exempelvis redan på ritningsstadiet, skulle incitamenten att prova nya lösningar öka.

Därför föreslår vi:

- Att det ska införas en möjlighet till förhandsgodkännande från IVO som baseras på ritning.

MYTER OCH EN ORÄTTVIS MEDIEBILD

Ett omfattande problem som privata utförare möter är mediebild. Mediebild påverkar opinionen – och således röstbeteendet – vilket kan leda till negativa konsekvenser för privata utförare. Dessa konsekvenser kan exempelvis vara ett lokalt politiskt beslut om att stänga ner en privat utförare verksamhet, alternativt begränsande lagstiftning från riksnivå.

Att privata aktörer granskas hårt är förstås inget problem i sig. Tvärtom kan det vara en fördel för privata aktörer på så sätt att det tvingar

dem att vara på tårna och hålla högre kvalitet än sina kommunala motsvarigheter. Att det däremot förekommer rena myter i debatten, som ministrar dessutom är med och sprider,³⁸ borgar dock inte för välgrundade politiska beslut.

Det är lika många skandaler inom kommunal som privat äldreomsorg

En heltäckande bild av bristerna inom äldreomsorgen ligger utanför denna rapport. Därför nöjer vi oss med att hänvisa till en kartläggning från *Dagens Samhälle*.³⁹ När tidningen granskade 137 så kallade vårdskandaler under åren 2002–2012 slog man fast att:

85 procent av de allvarligaste vårdskandalerna har inträffat i den offentliga, kommunala vården. 15 procent hos privata vårdgivare. Det motsvarar andelen äldre- och handikappomsorg som drivs i offentlig respektive privat regi.

Skandalerna var proportionerligt fördelade utifrån regiform. En professor i journalistik fick ge sin syn på vårdskandaler i media:

När Socialstyrelsen friskriver en vårdgivare kan det bli en notis längst ner på sidan 27. Sådan är medielogiken, menar Bengt Johansson som är professor i journalistik vid Göteborgs Universitet.

– Det har inte samma nyhetsvärde som ett avslöjande, så är det bara. Det ger inte samma braskande rubriker, säger han.⁴⁰

Det finns en uppfattning om att privata utförare granskas hårdare av media. Flera privata utförare bedömer mediebild som oproportionerligt negativ och något som försvårar deras verksamhet. Huruvida vårdskandaler som rör privata utförare får större spridning i medier är svårt att bevisa och ligger dessutom utanför denna rapport syfte.

Ibland har media dock agerat klart tvivelaktigt när det rör privat äldreomsorg. Till exempel granskade Näringslivets medieinstitut nyligen SVT:s hantering av en nyhet från ett omsorgsföretag i Stockholm. SVT påstod att totalt 50 personer

36 Ibid.

37 SOU 2020:14. *Framtid i omsorgens tjänst*.

38 Kvidal, Natanael (2021-07-27). *Smutskastningen av privata äldreboenden saknar grund*. Smedjan.

39 För ett mer utförligt resonemang om *Dagens Samhälles* granskning ovan hänvisar vi till Hjertqvist, Johan (2014: 181–184). *Skandal eller succé? Det sägs att svensk äldreomsorg är i kris*. Timbro förlag.

40 *Dagens Samhälle* (2013-02-13). Medierna frossar i vårdskandaler.

hade dött från covid-19 på två av företagets äldreboenden, vilket var direkt felaktiga uppgifter. Inslaget sändes i sex versioner under dagen på lokala nyheter, Rapport och Aktuellt.

Det centrala problemet var inte bara att uppgiften som SVT redovisade var fel. Sådant sker ibland och är något medier regelbundet kommer med rättelser om. Problemet var snarare att SVT frångick ett centralt medieetiskt förhållningssätt som innebär att den som utsätts för kritik, i detta fall en privat utförare av äldreomsorg, erbjuds möjligheten att bemöta kritiken. Detta underlät SVT att göra, samtidigt som uppgifterna alltså var felaktiga.⁴¹

Oberoende media är något av det viktigaste vi har. Därför är det också viktigt att medieföretagen, inte minst public service-företagen som ska verka i allmänhetens tjänst, ger ansvarig person möjlighet att besvara frågor och bemöta kritik.

41 Näringslivets Medieinstitut (2020-08-20). *Svt underlät att publicera bemötande angående dödsiffror*.

SLUTSATSER OCH FRAMTIDENS ÅLDRADE

I denna rapport har vi illustrerat att Sveriges kommuner inte på långa vägar kommer att ha byggt bort äldreboendebristen vare sig till år 2026 eller 2030. Detta trots att regeringen varit medveten om bristen sedan åtminstone år 2018. Vi har – till skillnad från Finansdepartementet – räknat på hur bristen kommer se ut utifrån *nuvarande byggtakt*, medan Finansdepartementet endast räknade på *behov*. Utifrån byggtakten beräknas bristen vara 289 boenden år 2026, och 400 vid ett privatiseringsstopp i stil med det statsminister Stefan Löfven (S) sade sig önska i en partiledardebatt i riksdagen i början av 2021. Ett privatiseringsstopp skulle med andra ord förvärra situationen, inte minst eftersom privata utförare i dag står för 40 procent av nyproduktionen av äldreboenden. Privata utförare har dessutom ett högre genomsnittligt antal platser per äldreboende än kommunala.

Från och med januari 2022 måste det öppnas två nya äldreboenden i veckan fram till december 2026 för att möta behovet av platser. Tar vi hänsyn till att en del av beståndet behöver avvecklas rör det sig i stället om tre äldreboenden i veckan.

Därför är det uppenbart att vi behöver fler privata utförare som bygger och driver äldreboenden. Osäkerheten från såväl företagens som från kommunens sida måste dock minska och tillsynsmyndigheten IVO behöver fungera bättre. De reformer som vi föreslagit är ett steg på vägen, men det lär behövas mer.

Andra problembilder som privata utförare möter – exempelvis en enligt deras mening oproportionerligt negativ mediebild – kan endast mötas med mer kunskap, vilket också är varför denna rapport inkluderat en forskningsöversikt med syfte att visa vad svenska studier egentligen säger om privata utförare av äldreboenden. Vi har också visat att så kallade vårdskandaler inte skiljer sig systematiskt utifrån om de inträffat på privata eller kommunala äldreboenden. Om vi dessutom

ser till coronapandemin finns det – tvärt emot vad ledande socialdemokrater i Sverige och Norge påstått – absolut ingenting som tyder på en systematisk skillnad i dödlighet mellan privata och kommunala utförare. Om något så talar statistiken snarare för att privata äldreboenden hade lägre överdödlighet från covid-19 än kommunala.⁴²

Finansministern beräknade 2019 att 55 procent av den totala sysselsättningsstillväxten till 2026 behöver gå till välfärden, vilket motsvarar 48 000 personer för äldreomsorgen. Här bör man fråga sig om det ens vore önskvärt att allt färre följaktligen skulle arbeta i näringslivet, som under sådana omständigheter skulle få bära en ännu större försörjningsbörda för välfärden. SKR har tidigare bedömt att ett ökat användande av välfärdsteknik kan minska behovet av att anställa inom välfärden som helhet med 70 000 personer år 2026.⁴³ Arbetet med välfärdsteknik bör därmed få hög prioritet av politiken, och det finns flera bra förslag i den statliga utredning som i skrivande stund (augusti 2021) ännu inte gett upphov till någon proposition.⁴⁴ Genom teknik såsom GPS-armband kan även dementa och andra äldre tillåtas en större frihet i sin vardag, snarare än att behöva förhålla sig till en mer begränsad yta.

Det är också värt att påpeka att det finns flera olika sorters boendeformer. Seniorboenden, med syfte att äldre hålls friska och således borta från särskilt boende under en längre tid, bör bli en vanligare byggform.

Slutsatsen är att privata aktörer behövs i äldreomsorgen. Annars kommer morgondagens äldre inte få den trygghet politikerna lovat.

42 Kvidal, Natanael (2021-07-27). *Smutskastningen av privata äldreboenden saknar grund*. Smedjan.

43 Vårdföretagarna (2018). *Välfärdens verkliga utmaningar – Vårdföretagarnas valmanifest*.

44 SOU 2020:14. *Framtid i omsorgens tjänst*.

REFERENSLISTA

- Bergman, Mats. Johnsson, Per. Giancarlo, Spagnolo. (2016). "Privatization and Quality: Evidence from Elderly Care in Sweden." *Journal of Health Economics* 49: 109-119.
- Bergman, Mats & Jordahl, Henrik (2014). *Goda år på ålderns höst? En ESO-rapport om konkurrens i äldreomsorg.*
- Blix, Mårten & Jordahl, Henrik. (2021: 194). "Privatizing Welfare Services – Lessons from the Swedish Experiment". Oxford University Press.
- Bolter, Linnea. Varningen: Äldreboomen ger brutal kostnadsbomb – "behovet är underskattat". *Dagens Industri* (2019-11-09).
- Broms, Rasmus. Dahlström, Rasmus. Nistotskaya, Marina. (2018). "Marketization and the Quality of Residential Elderly Care in Sweden." *The Quality of Government Institute, University of Gothenburg*. Working paper No. 2018:7.
- Dagens Samhälle* (2013-02-13). Medierna frossar i vårdskandalen.
- Finansdepartementet Promemoria 0.5 0.4 (2018). *Demografi, välfärd och kommunala investeringar.*
- Hjertqvist, Johan (2014: 181–184). *Skandal eller succé? Det sägs att svensk äldreomsorg är i kris.* Timbro förlag.
- Inspektion för Vård och Omsorg (2020-05): *Analys av regelverket för tillståndsprövning – Delrapport om avgifter.*
- Institutionen för Vård och Omsorg (2021). Information från myndighetens hemsida. Ändringar i ett tillstånd.
- Institutionen för Vård och Omsorg (2020-05-29). *Analys av regelverket för tillståndsprövning – Delrapport om avgifter.*
- Inspektionen för Vård och Omsorg (2020-12). *Mot ett datadrivet arbetssätt.*
- Jordahl, Henrik & Sundén, David (2016). *Vinstbegränsning i välfärden – Om Välfärdsutredningens utgångspunkter och de samhällsekonomiska konsekvenserna av att begränsa välfärdsföretagens vinster.* Svenskt Näringsliv.
- Kvidal, Natanael (2021-07-27). *Smutskastningen av privata äldreboenden saknar grund.* Smedjan.
- Regeringskansliet (2019-07-08). *Magdalena Anderssons presentationsbilder från pressträff om Finansdepartementets nya analys av välfärdens behov närmaste två mandatperioderna.*
- Rubensson, Jöran. Lavinartad ökning av 80-plussare – nu behövs fler äldreboenden. *GP Debatt* (2020-01-08).
- SKR (2020). *Valfrihetssystem i kommuner, beslutsläget 2020.*
- Smedjanpodden (2021-06-16). 163: *Så kan privatiseringar göra välfärden bättre.*
- Socialstyrelsen (2012). *Kommunal eller enskild regi, spelar det någon roll? – En jämförelse av utförare av vård och omsorg om äldre.*
- Socialstyrelsen (2019). *Resultat – Enhetsundersökningen om äldreomsorg och kommunal hälso- och sjukvård 2019.*
- Socialstyrelsen (2020) rådata tillgängligt här.
- SOU 2020:14. *Framtid i omsorgens tjänst.*
- Sveriges Riksdag (2020-01-13). *Partiledardebatt.*
- SVT (2020-06-30). *Ansvarige politikern: "Man kan säga att jag misslyckats".*
- SVT (2020-06-29). *Många brister på boende i Eskilstuna under coronabrottet: "Det var som en skräckfilm".*
- SVT (2013-07-05) *Regeringen enig om förskolegaranti.*
- Vårdföretagarna (2020). *Privat Vårdfakta 2020 – Fakta och statistik om den privat drivna vård- och omsorgsbranschen.*
- Vårdföretagarna (2019-08-05). *Regeringen måste ta bort avgiften för ändringar i tillstånd.*
- Vårdföretagarna (2019). *10 år med LOV – En historisk reform i behov av förnyelse.*
- Vårdföretagarna (2018). *Välfärdens verkliga utmaningar – Vårdföretagarnas valmanifest.*
- Winbland, Ulrica. Blomqvist, Paula. Karlsson, Andreas. (2017). "Do Public Nursing Home Care Providers Deliver Higher Quality than Private Providers? Evidence from Sweden". *BMC Health Services Research* 17 (487).
- Örtengren, Emanuel (2021). *Privatiseringarna har gjort välfärden bättre.* Smedjan.

APPENDIX

GAMLA OCH UPPDATERADE ANTAGANDEN

Tabell III – Uppdaterade antaganden

Med *uppdaterade antaganden* avses antaganden som Finansdepartementet använde sig av i sin analys och som Timbro 2021 uppdaterat med hänsyn till nyare statistik.

Antagande	Finansdepartementet 2018	Timbro 2021	Källor för Timbro 2021 uppdaterade antaganden
Andel i åldersgruppen 65–79 år på äldreboende	1,5 %	1,2 %	Kolada
Andel åldersgrupp 80+ äldreboende	16 %	12,4 %	Kolada
Genomsnittet för hur många äldre som bor/antal platser på ett boende ("genomsnittlig täthet")	46	40	Socialstyrelsens Resultat- och enhetsundersökning 2019 (senaste)
Antal äldreboenden i befintligt bestånd	2250 (år 2018)	2153 (år 2021) ⁴⁵	SKR & Socialstyrelsens Resultat- och enhets- undersökning 2019 (senaste)

Tabell IV – Nya antaganden

Med *nya antaganden* avses sådana antaganden som Finansdepartementet *inte* använde sig av i sin analys. Dessa har lagts till för att få prognosen mer träffsäker och – inte minst – kunna visa på bristen i framtiden utifrån nuvarande byggtakt samt konsekvensen av ett privatiseringsstopp.

Nytt antagande	Värde	Källa
Genomsnittlig byggtakt äldreboende	69 nya äldreboenden per år	SKR, Kommuninvest samt <i>Dagens Industri</i> 2019-11-09
Andel privata boenden av nybyggnation i dag	40 % av de nybyggda äldreboendena är privata ⁴⁶	<i>Dagens Industri</i> 2019-11-09
Genomsnittlig nedläggning av äldreboenden i dag	Vid var tredje privat boende som öppnas så avvecklar kommunen sitt mest eftersatta boende	<i>Dagens Industri</i> 2019-11-09
Genomsnittlig täthet (antal platser) för kommunala och privata äldreboenden	38 (kommunal) 48 (privat)	Socialstyrelsens Resultat- och enhetsundersökning 2019 (senaste)
Andel privata boenden i befintligt bestånd	17 %	Socialstyrelsens Resultat- och enhetsundersökning 2019 (senaste)

⁴⁵ Vi antar att det redan har byggts cirka 69 äldreboenden under 2021.

⁴⁶ Kom ihåg att bara för att privata utförare står för 40 procent av nyproduktionen så motsvarar inte det privata boendens andel av *driften* av äldreboenden (det vill säga att kommunen bygger och äger fastigheten för äldreboendet, men att ett privat bolag står för själva driften av verksamheten).

Antal äldre på äldreboenden

Finansdepartementets prognos (2018) utgick från att kvoten inom olika åldersgrupper som befann sig på äldreboende kommer att vara konstant över tid. Finansdepartementet antar bland annat att 16 procent av de som är 80+ kommer att befinna sig på ett äldreboende, samt att den genomsnittliga tätheten (det vill säga antalet personer) per boende är 46.

Utifrån den senaste tillgängliga statistiken från Kolada så anser vi att de kvoter som Finansdepartementet använde sig av är för höga. Likaså är det inte sannolikt att de kommer att vara konstanta i framtiden. Om vi använder samma kvoter med vår nya prognos så skulle det bland annat innebära att vi hade 110 000 personer på äldreboende 2021, vilket inte stämmer.⁴⁷ Därför använder vi oss av uppdaterade – och lägre – kvoter för hur många äldre som kommer att befinna sig på äldreboenden.

Antal bostäder på ett äldreboende

Socialstyrelsens *Resultat- och enhetsundersökning*, varav den senaste publicerades 2019, visar också att den genomsnittliga tätheten per äldreboende i dag är betydligt lägre – samt att det skiljer sig mellan privata och kommunala utförare – än vad Finansdepartementet utgår från. I Timbros analys så kommer vi även att nyttja det faktum att tätheten (antal bostäder per äldreboende) är högre för privata utförare än för kommunala, vilket Finansdepartementet inte gör då de inte tar hänsyn till regi (privat respektive kommunal).

Befintligt bestånd av äldreboenden samt genomsnittlig byggtakt

Att det inte gjorts en ny nationell inventering av antal äldreboenden sedan 2019 innebar att vi fick förlita oss på telefonkontakt med SKR, som hävdade att det finns ungefär 2153 äldreboenden i befintligt bestånd i dag. Likaså delade SKR och Kommuninvest med sig av underlag som gjorde att vi kunde uppskatta den genomsnittliga byggtakten till ungefär 69 nya äldreboenden per år 2020–2022. Denna byggtakt antog vi vara konstant i analysen.

Vidare så nyttjade vi det faktum att privata utförare står för 40 procent av nyproduktionen, samt att en viss andel äldreboenden i det befintliga beståndet också avvecklas. Detta med hänsyn till statistik som presenterades i en artikel av *Dagens Industri*, som handlade om den framtida bristen på äldreboenden.

⁴⁷ Med andra ord: om denna rapport hade använt sig av samma kvoter för hur många äldre som är i behov av en plats på äldreboende som Finansdepartementet så hade behovet blivit, menar vi, orimligt högt och inte speglat verkligheten.

Fria marknader
personlig frihet
öppna samhällen

TIMBRO